Зляку в тісний стулилися гурток...
З усіх сторін — темнозелений мрок...
„Вкраїнці ви?“ — „Ми, паночку, тутешні“...
Чи знайдете́, могутні дні прийдешні,
Цей межи пущ загублений куток?
Як дико тут... А що́ уже зимою,
Коли усе обгорне білий сон,
Коли вовки нічною чередою,
Мабуть, не раз підходять до вікóн?
Яке глупе́, глибокеє заглушша —
Землі Древлян село Велика-Глуша!

III. ВОЛИНЬ.

Забула ринь лінивая Горинь, —
От-от зовсім затримаються води...
Десь у лісах спинилися підводи,
По саму вісь втопившись у дряглинь...
Тече і ні, ростопленая синь
На стріхи хат, на ниви і городи...
І сплять Садки, Кургани, Гориньгроди
І спить уся сонливая Волинь.
Здається, й час зімкнув свої повіки, —
Ніколи більш не литимуться ріки,
Вози навік загрузли у багні...
Як увірвать годину сюю млосну,
Як закричать в цій важкій тишині,
Щоб раптом все прокинулося зó сну?

Улас Самчук.

Останній Могикан.

На мягких бруднуватих бебехах ліжка, збитого „натимчасом“ знайомим пяницею, столяром Харитоном, лежить Ігор Михайлович покурює та думає. Ноги свої, взуті в спичасті, шеврові (яких він, між иншим, терпіти не міг) черевики, відложив на приставлений до ліжка стілець.

Думка його... не розбереш... заборсана, неясна, тупцяє, ніби очаділа, на місці... мотається собі в ковтунчиках димку, яким попакував химерно кільцями, або цідив крізь рідкі, невідомо якою поганню зіпсуті шоколядні зуби. І не розбереш, чи думає про дим, чи про свою останню пи-

санину, пєсу, для котрої хоч ти забий найголовніщого героя не знайде.

Чоло його велике, гранчасте. Дум у ньому тьма тьмуща, але вчорашній перепій геть збаламутив їх. А щоки тяжко опали капшучками, обтягнувши шкіру на вилицях, залишивши лишень під очима бузові мішечки півмісяцями. Бруднувата барва обличча злегка злиняла, собі на користь, ніби він основніще цього ранку помився, хоча це неправда. Рано (а зрештою хіба це було рано?) мився він досить похапцем, та сердито... бо спізнився на обід. Довго з льокаєм своїм Яковом лаявся, навіть раз було мало ногою не копнув його.

Пєсу свою назвав „Останній Могикан", з життя останніх поміщиків. Усе гаразд, все добре. І Ібсена разів із пять перечитав, і в ролю увійшов, і побут людей, до яких має за шану і сам належати, знає добре — одно, чорт би його забрав! От дійсно! Штука сказати? Герой! А його то самого й не добереш... Страшенно гидко.

Повний досади і злости насаджує на ніс пенсне, тяжко підносить своє мягке, злегка вже трохи розплиле черево та починає ходити по кімнаті.

Вона невелика, порожня. Вікно просто у цвітучий бузник виходить — відчинене. На квітах погань всяка цвіркотить та до вікна заглядає, та сонце десь над заходом отак тобі чудесними, манючими мечами січе жагучо ярку зелень, як молодий пустун-хлопчина яку небудь кропиву, коли себе уявить лицарем.

Під вікном стіл, довгий, широкий, одинокий. А на столі чудесний непорядочок, як слід... І між ним красується чорний зшиток — дорогоцінний рукопис безгероїчної пєси. Збоку, в куті, між ліжком і столом маленький мармуровий розколуплений по середині, круглий столик — рештки, Бог-зна яким робом уцілілих розкошів минувшини. На столику шахи. Власне ціла купа шахів і то все розкидане, в безладдю... — Я Якові то й казав, наказував, просив. Ні хам хамом. Грає пан, ну що-ж, хай, значить, і складе. Припекти, припекти...

І дивлячись на розкидані шахи, на стіл, рукопис свій, постіль — все його патрає, шарпає за кінчики нервів, скрізь у всьому знаходить лишень одні тільки кпини над собою, над своєю творчістю. Коли-б хоча хто небудь поблизу був, щоб лють зігнати, хоча-б вилаятись прилюдно.

В ньому, починаючи від живота, щось буриться... Хотілося-б на стіну скочити, але він круто, різко повернув і твердо ступив кілька тяжких ступінів. У роті покотилася раптом слина і він ткнувся в кут до сплювачки. Не вспів порядно виплюватись, коли наскочив на нову неприємність. В куті, коло сплювачки, за невеличкою, з по-

колупаними дверцятами, шафкою, ще від вчорашнього стоять не чищені його улюблені черевики. А він і забув. Цю погань гостроносу взув і носить, а добрі стоять собі до біса обліплені болотом. Вчора лив дощ. Багнюка страх яка. Телепався пішки поночі з села і знав, що з черевиків лишилось два квачі. Присунувся пяний, на постіль перекинувся... Яків якось там розував, ну й, бестія проклята, так і залишив в багнюці найкращі черевики. Стоять і ні чичирк. А він мусить оті шпичаті носити, щоб лишень нерви собі псувати. Тьху! — гидота! — Плює він злісно і не в сплювачку, а одночасно копає гострим носком обдріпсані черевики, що з них аж багно кавалками на боки сипнулось.

Він ще раз плюнув, знов круто повернув і для заспокоєння сьорбнув пару ковтків застояної води, що стоїть в карафці на нічному столику. Сьорбнув, зітхнув і по звичці уявив, що це йому одразу помогло, потер гранчасте чоло, ніби пригадуючи щось. Пригадував таки довго. Рука груба, куца, обросла волоссям прилипла до чола й не відставала. У животі, ніби далечезний відгук грому, щось завурчало. Завурчало покищо спокійно, розкотисто, ніби молодий хижий звірик, якому раптом засвербів ніс.

Те вурчання, що так свавільно і нерозумно, проти його свідомости та волі, від самого нутра поволі починає підніматися знизу, ніби луна по тілі, нервах до мозку приводить письменника знов до нормального стану. Це був штовхун, живий, звіринний. Жерти треба, а не дуріти, нахабним стусаном нагадує здоровий шлунок... „Мій шлунок, тааак, як жорна... реміння переварить", хвалився він не раз.

І Ігор Михайлович пригадує одразу все ясно, чітко, відриває від чола руку і в голос сам собі заявляє: — досить творити! А глянувши на годинник, зобачив, що до двох годин, які він щодня між обідом і післяобіднім часом одпускає для своєї творчости, бракує тільки мінут десять; він рішає кинути та йде в їдальню.

Кімната його знаходиться в „фліґелі", а щоб попасти в їдальню, треба зробити пару кроків подвіррям, після досить довгий, зовсім темний коридор, у якому завше пахло своєрідним пахом недбайливої кухарки Пріськи. (До речі, тут-же обабіч була її кімната). Та після перейти такий-же темний передпокій з трьома облізлими, скаліченими за революцію дверми й тоді лишень в простірну, з довгим, непокритим столом їдальню.

Тут порожньо і тихо. Стіл як і завжди стоїть... Довжелезний, широкий, облізлий. На ньому як і завжди самовар бокатий. Навколо столу з тузин здебільшого поломлених крісел. В куті під малюсінькою іконкою Матері Божої По-

чаївської, на помості невеличкий, трикутником, засічок, з мервою, де покоїться великий бронзової барви собака Натт — розсадник таких самих огрядних бліх. А в протилежному куті, коминок... Коминок не коминок, а так на те скидається. Якась закопчена нора, яка завжди злостила нашого письменника, але яка необхідна була його старій матері... Не для тепла, а так... Для звички, щоб подрімати перед нею, після поганої вечері.

Ігор Михайлович увійшов, помацав самовара. Теплий. Пройшовся, тріпнув пару разів по голові Натта, хотів по звичці копнути носком комінок та стримався. А після випивши з дванадцять шклянок без цукру міцного чаю, закурив та зафільософувався. Він почасти, як і старий собака Натт, вже знав, що світ змінився... Зло, нахабно раптом змінився і то зовсім не так розумно, як це здавалось колись у мріях. Вже кинувши поглядом по цій їдальні, видно що сталось щось незрозуміле. Що це? Іронія? Нахабство? Де ділись ті меблі, мягкі, зручні, тихі якісь? Отам в куті й до цього часу видно місце, де висіла чудесна картина в золочених рамах... Під нею столик був з кавказького горіха, тумбочка. Далі стояв величезний, маєстатний фортепян, котрого руїни у курнику до цього часу снять про давні дні. До чого-ж все це йде? Куди? Невже вертаємось ми знов до варварства, понищивши оце все, вертаємось до дикої... Ех що тут, дійсно...

І він перевертав в мізку тяжкі, похмурі, ніби величезні кусні ґраніту, думи. Перевертав поволі, тішучись своєю працею. Вони здавалися йому ядерними, зернистими, якимись особливими, яких тепер не вміють думати... Він болів тими тяжкими думами за цілий світ і радий би був вирвати це все із себе, щоб здивувати світ. Знайти-б стару підойму та владно повернути б світ на ті самі рейки, з яких так раптом збочив він по волі нахабних, невідомих сил.

— Ні, він мусить пєсу написати. Мусить! Він ще покаже... Він вишпурне перед обличча цілого людства думку, що здвигне світом і потрясе його в основах. Хіба не ясно, не разюче бачить він в уяві, які чудесні палаючі образи він міг би сотворити, втілити, вдихнути в них живу, могутню, ґеніяльну душу. Гей, ви блазні, мизерія, хробачня! Колиб ви могли влізти у мій мозок і зобачити, що там твориться!

Він встає і, отягчений випитою рідиною, поволі вайлувато бомбає собою по порожній, непривітній їдальні, ніби великий старий годинник тяжким своїм вагалком.

Два кроки від нього відчинені навстіж вікна і там за ними цвітучий ярко боз, велена пахуча ростинність

і легке старанно вимите вчорашнім дощем небо. Все-ж жаріє у гострому світлі зверненого на захід сонця, яке ніби вкопалося та вперто і грізно атакує світ теплом та радістю. Повітря — океан безбарвного, пареного молока... Густе від запахів та мягко-тепле. Пити лишень повними грудьми, душею, нервами... Та голосно, химерно вигукнуть... Пустить луну від радости під саме небо, у відповідь атакам соняшним.

Ігор Михайлович якось вперто боїться тих вікон, вперто уникає сусідства з ними. Так само, як ті валисті думи не хочуть вилитись самі від себе в живий та дійсний світ, так само й тіло його, валисте та розплиле, ніби начинений багном мішок, боїться доторкнутися до вмитої, сміючої природи, яка у все закохана, й яку кохає все.

І нагло галас якийсь під вікнами зчинився. Вигуки, регіт, дзвінкий та безтурботний ніби співали там якісь великі безтурботні птахи. Це вдаряє розгонно по нервах Ігоря Михайловича, кришить на порох його тяжко гранітові думи... Він твердо, пружисто робить кілька ледачих кроків, від чого аж дошки помосту глухо скрипнули, його фігура зявляється в рамі вікна. Зпорошені думи миттю зникають, швидче химерного сну. Звучна синява неба та бозу, нагально хлинула зорові, на місце пустоти по думках. Він обережно, пробуючи, чи не брудна лутка, спирається на неї ліктями і бачить: на майданчику, зарослому рівною, ніби стриженою муравою, між двома рядами молодих груш, за бозовою загорожею, гурт хлопців грає копаного мяча. Легкі та пружливі, горячі, зі спітнілими обличчами спортовці вчепились до шматка надутої в кулю шкіри і з запалом, наперебій гатять у неї ногами, взутими у тяжкі буци. Хлопці з села. Широкоплечі все, мязисті. Обличча худорляві, обгорілі, блищать від поту та сонця. А між ними не хто инший, як його молодший брат, кругляк Гліб та льокайчук Яків... Той самий чортів Яків, через якого на голову Ігоря Михайловича спадає стільки нещасть. Гатять ногами, гасають, вигукують. Мяч зручно, сковзко звивається між гуртом, шмагає понад головами грачів, гучно буцає об землю, щоб миттю знов злетіти у простір.

— От... От воно! Думає Ігор Михайлович. От вони, квітоньки варварської доби.

І він болюче, жовчно морщить гранчасте чоло, гне дужками чорні густі брови та напинає їх на очі.

Раптом мяч стрібнув високо у повітря, закреслив велику дугу й, криснувши патли цвітучого бозу, з розмаху бомцнув перед самими вікнами їдальні. І це вже по друге. За мячем вискочив з за кущів довгоногий, патла-

тий, незгірший від мяча, стрибун Панас. У вічі Ігоря Михайловича сунулась півгола спітніла фігура молодої, з мязистими, оброслими шерстю ногами, людини. Сунулась як вихор, як скаженний звір. Люто копнула вона невинну шкіряну кулю в напрямі гурту хлопців і з серйозною міною пустилася навтіки від вікна, тріпочучи мокрими патлами.

Ледача думка Ігоря Михайловича не встигла повернутись, язик не встиг видати згуку, як кущі бозу знов любовно проковтнули патлача.

Він хотів власне здавна бачити Панаса. У нього шибнула щаслива думка, чоло розгладилось, уста потягнулись у усмішку.

— Панаасе! заспівав він півтонно, носово, а по короткій павзі на півтон піднісши голос додав: Панасе, ходи сюди! Ану, ходи сюди!

Гра спинилася, вигуки втихли.

— Іко! заспівав такий саме півтонно-химерний, носовий голос Гліба у відповідь Ігореві Михайловичу. — Нащо тобі Панас? Не бачиш, тренуємо?!

— Панасе! ходи сюди! вперто гукнув Ігор Михайлович, уже нервово та натягнуто. А сам підвівсь, пенсне відняв, протер випнуті каламутні очі, знов насадив пенсне та потягнувся.

Він певний, що Панас прийде, тому напустив на себе вираз очікувача і то такого, який ніби цим робить комусь велику ласку. Навіть присів та ноги у шпичастих тухлях схрестивши витягнув та рукою руку помняв. Прошу, мовляв, до ваших послуг.

Великий старий Натт устав, обтрусився, понюхав повітря і повільно підійшов до свого пана, щільно коло нього вмостився, положив свою тяжку, клапоуху голову йому на коліна та тонким мягким теплим язиком лизнув його руку. Ігор Михайлович прийняв ту ласку, тріпнув його пару разів по тімені між вухами, а в той же час рвучко відчинилися двері й рівним розмашистим кроком, ввійшов струнký Панас. Він ще пахнув потом та сонцем. Натт перший відчув щось для себе чуже, сторонне, вдарив міцно по помості грубим своїм хвостом, шарпнувсь і пару разів хрипло, глухо бовхнув, ніби обухом об дупляву липу.

— Натт — зволоч! Марш, чорт, на місце! — різко, ніби хтось сіknув застигле повітря тонким прутом, крикнув Ігор Михайлович.

— А-а-а —, Панас Кирилович. Зробили шану вас бачити. Мило, мило. Сідай... А зрештою ні... Ми перемандруємо до мене... Гаразд? говорив Ігор Михайлович,

дивлячись куцозоро на Панаса та якось під кутом подаючи йому свою холодну, пухлу руку. Лід і огонь торкнулись, щось кольнуло того і другого і відштовхнулися. Звертався Ігор Михайлович до Панаса або на „ти" або на „ви" в залежности від гутірки і потреби. Здебільшого приходилось на „ти". Панас тріпнув мокрими патлами, присів насупроти Ігоря Михайловича, випнувши замащені оброслі волоссям коліна. Натт слухняно відійшов на своє звичайне місце в засічку і приліг до мерви животом та головою. Ігор Михайлович встав, підійшов до вікна і співучо загукав:

— Яків! Яків, а марш до мене! Миттю! — А після цього одвернувся й, понизивши та змягчивши голос, забалакав.

— Ми от, знаєш шо, Панас? Час ти, звичайно, маєш? Кинь ти ту дурну вульґарну гру. Ми прочитаєм мою пєсу. Гаразд? Ну, отже...

Панас кивком голови згодився і нехотя встав, зробивши пару кроків до дверей. Ігор Михайлович любив Панаса та був до нього доброзичливим. Це був чудесний його слухач, який умів якось особливо талановито слухати, якось спокійно, чутко, терпеливо. Говорив він мало, а знав багато, багато читав, сягаючи й до самого Ібсена. Крім того, він мав, як часто висловлювався Ігор Михайлович, властиве селюхам „здорове мужицьке відчування". Відчування вїдливе, яке зі всього вміло випити найспоживніщі соки. Ми от спокійні, бач, — казала його твердомяза постать. Вали на нас. Більше вали. Витримаєм... цупкі ми. Все перепремо мов тури.

І вони перемандрували темними, ніби підземними проходами, до Ігоря Михайловича. Тут мов ґураган недавно промчав. Все збурене, зачіплеве. Ігор Михайлович скривив їдко уста, а права брова його смішно задригала. Панас так само, як і в їдальні, байдуже й покірно присів на що попало, спершись долонями об голі коліна.

Ігор Михайлович розмашисто сунув собою по кімнаті і чути було, що все багно, яке вміщав в собі, починає буритись, ніби туди підбавлено дріждей. Непорядок, недокурки по помості, брудний черевик, розкидані шахи, книжки, рукописи, збиті бебехи, ніби велечезні тарани гатили по ньому та розхвильовували. Тримав себе, зацїпивши немічні зуби. Тримав, боючись, щоб не виблювати потік лайок, вереску та гидоти...

— Яків... Яків усе! Помилився я у ньому. Гірко помилився малим на льокая скидавсь. Підріс, тьху, чорт... футбол, забави, книжки... от народ!

Він неголосно помуркував, шукав на столі рукопису та примощувався знов до ліжка, щоб прилігши там

читати. Панас бачив, як страждала ця вирвана якимись силами з землі людина. Спокійно ніби йому. Тільки живи. Ні, коріння під собою не чув. Сковзає по землі, ніби вона чужа йому. Забув його нещасного старий добрий світ. Забув, залишив, втік. Новий, цілою тяжечою масою наповз і розплягущив його. Він бже вмостився, закурив, кашлянув — там, каже цигарки на столі, закури Панасе. — А сам все вмощувавсь, як курка, що має знестись.

В ту мить, як вихор, улетів, різко тріснувши обома дверима, засапаний, спітнілий Яків. Підбіг аж до постелі, весело усміхнувсь, ніби збирався копнути мяча. Це збурило Ігоря Михайловича. Ніби йому розгонно, хльостко вдарено в лице. Він курчить решту своїх розплилих мязів, зіскакує, хильнувши раптом кров в обличча, заливши нею геть усе... Очі, вуха, навіть волосся збурилось та зажарілося.

— Геть! Мерзотнику! Самовар! Самовар сюди! Забув, скотино, де ти є! Геть! І він потащив з кута у кут розбурханий свій, начинений багном мішок, випяюскуючи із нього купу лайок, що як жаби болотяні плигали скрізь та клейко липнули Панасові до лиця. Він аж морщився, але терпів „здоровим мужицьким терпінням". Цигарка, рукопис шпурнулись у куток, шаркнуло, скочила іскорка. Шпичасті шєврові черевики, не попадаючи в болюче місце, щиро топтались по підлозі, що аж вгиналися старі її друхлявії дошки.

— Працюй, отут! Між цими хамами! У цій норі, працюй! Ха-ха-ха! Творчість! От вона, от вона! Знай! Знай! От вона моя творчість... Яків! Яків, собачий син! Сюди, скотино! Морду тобі хоча розюшу, — і він топтавсь, ніби під ним палав поміст, ніби пекло його, ніби в ньому вже закипіло і рвалося на кусні його багно.

Та рукопис був живучим. Ноги незручно тупцялись по нім. Ігор Михайлович схопив його, шарпнув розмашисто, раз, другий, розставив руки, ніби хотів злетіти геть звідсіль та злобно, гірко реготавсь і лаявся. Весь червоний, якийсь ніби величний у люті своїй. І раптом відчув він, ніби хто вкусив йому вказівного пальця лівої руки. Він цукнув до себе руку. Різко та швидко, але по пальцеві з помітною швидкістю, паралізуючи розбурхані приливи крови, лилась нагально льодово-холодна хвиля по тілі, лилась безупинно й жорстоко. Ігор Михайлович крикнув, витріщив очі, кров з обличча змінилась на брудно-крейдяну пудру. Він весь затремтів, хитнувсь і глухо шелепнув на поміст, буцнувши головою об трухляву дошку. На устах збилась піна, мабуть збурене багно нарешті вихлинуло через уста лють свою. Панас рвучко схва-

тивсь, заглянув в обличча тремтячого в корчах Ігоря Михайловича і заревів на ціле обійстя.

— Рятуйте! Гей! Ігор Михайлович!... і він не знав, що з ним. Він кинувся прожогом у двері, наскочив на Якова з самоваром, збив його з ніг і блискавично розніс грізну вістку. — Гей, усе живе на допомогу!

На репет Панаса першою прибігла кухарка Пріська. Зобачивши пана на помості і в корчах, з піною на устах, вона заломила гладкі руки, а кругле її обличча задубіло в якусь невиразну пляму. Побіч порався переляканий Яків. Йому бідняці найбільше дісталось. Розлив самовара, вбив пана. Він стояв і якось розгублено лупав очима, нахилявся над паном та ніяково смикав його за одіж. Звести видно хотів. Очі Ігоря Михайловича великі, випнуті, каламутні. Яків бачив у них безодню якогось не то жаху, не то болю. Скоріще це була безодня страждань знищеної людини... і то знищеної чимсь иншим, чимсь страшнішим, ніж звичайними якимись жорстокими тортурами. Яків не знав, чим і як. Він думав, що от мовляв, увігнався, дихнув на нього гострим запахом поту та сонця, кинув зорові його сміюче радісне своє обличча і все, і катастрофа. Але випнуті залиті мукою якоїсь ображеної звірини очі Ігоря Михайловича казали щось инше. Придибала стара, сива, уся тримтюча мати, схилилася над Ігорем Михайловичем, стала на коліна і не плакала, а якось розгублено стогнала. Вихором летів Гліб, а за ним купа хлопців. Мов табун здорових, ситих, гарячих огирів, вони гонили в кімнату життя, рух. Гліб та Панас, та ще пара хлопців, зняли обережно тяжече, скорчене тіло Ігоря Михайловича, зложили на постіль.

— Вийдіть. Вийдіть. Зачиніть вікно. Спустіть штору..., шепнув Гліб, витискаючи юрбу пик, що витягали шиї, тиснулися до переду, щоб бути свідками останнього акту безплатної траґікомедії.

— Спокою йому... Тиші... Лікаря... При, Яків, по лікаря... Раз-два!...

А лікар далеко, далеко. У місті. Кільометрів двадцять.

Всі виходили юрбою, з опалими серйозними обличчами.

Витискались з тісних дверей кімнати, в котрій на їх місце влилась глибока, мертва пітьма від спущеної штори та гробова тиша. На помості валявсь опльований, пошарпаний рукопис „Останнього Могикана", який і сам розчавлений, пошарпаний подіями, так само як і рукопис, вже спокійно, обезобличений, ледве дихаючи, лежав на постелі.

Над ним тільки глухо постогнувала стара, сива мати. Плакати вона не могла через старість свою. Пасмо сивого волосся звісилось з нахиленої її голови і замість сліз торкалось спокійного півмертвого обличча завчасно віджившого сина. Коло дверей у темноті, жалкуючи за сонцем та свободою, сидів Гліб.

Решта хлопців гуторячи йшли цвітучими городами та садом у поле до села. Один з них розфільософувавсь було, щось там про життя торочив, щось мовляв от... відгнили сучки, самі відпадуть, мовляв...

— Кинь ти там к бісу свою фільософію! Жити, не фільософувати!... Пісню!

Палаючий золотий цвях сонця вганявся в далеку чорну смугу ліса. Направо долина і луна широкої пісні, як швидкії хвилі безмежного моря котилась по ній, добігала до протилежної гори і з тихим рокотом відбивалася.

Джозеф Герджісгеймер. (Joseph Hergesheimer).

МАРІКІТА.

(Із збірки „Затишні міста“).
(Quiet Cities).

Молодий чоловік із засмаленим сонцем обличчям, підїхав верхи й спинив коня коло Чупітульських воріт. Було гаряче: гаряче пополудне ранього літа. Кінь був укритий потом і змучений. Слідом за Ґотом Пенни їхав старший чоловік, ведучи на поводі другого коня під вюком; мовчки, він теж спинився поруч нього. Праворуч, здовш річки було шосе, обсажене вербами, а за ним, на багнистому березі стояли попривязувані до дерев човни: ціла фльота човнів, шаланд, плотів та плоскоденних берлин із Кентуки. Муринки купували солонину, городину та папуші тютюну просто з плотів та берлин. Ліворуч простягся одноманітний, сірий, багнистий простір з дене-де проложеними стежками з дощок з розбитих човнів та поодинокими, рідко розкиданими, нечупарними, понурими халупами. Ґот обізвався до свого співдорожнього:

— Передмістя Сент-Мері! Хоч він ніколи досі не